

Várhegyi Éva

Egy hengerrel a csúcsra!

Orbán kormánya eddig úgy próbálta felpörgetni a magyar gazdaság motorját, hogy a magánszektorba életet lehelő hengert eldugaszolta, és csupán az állami szuflával fűtött hengert működtette. Ahhoz, hogy a korábban felhalmozott vagyonokat és a folyó jövedelmeket üzleti-politikai érdekeinek megfelelő mederbe terelje, durva és kiterjedt állami beavatkozással hatástalanította az évtizedek alatt kiépült piaci ösztönzőket. Hogy mindezt korlátlanul megtehesse, visszavett régen megszerzett szabadságjogokat, és lerombolta vagy szűk korlátok közé szorította a rendszerváltás után felépített jogállami intézményeket. A gazdaságot mindinkább egy szűk csoport érdekeinek alárendelt kormányzati akarat vezérelte. Bár a ciklus utolsó hónapjaiban így is sikerült növekedési pályára állítani az országot, a befektetők bizalmát aláásó, a piaci versenyt és a tulajdonbiztonságot veszélyeztető kormányzati magatartás fennmaradása veszélyezteti ennek tartósságát.

Folytatják?

A térségi átlaghoz képest igen lassú haladást biztosító, ám a látványos bukást kétségkívül elkerülő metódus sikerre vitte a kormánypártot, megerősítve abban, hogy a választók többségének megfelel az addigi politika. Így válhatott a „folytatjuk!” jelszó az újjáválasztott kormányfő (amúgy titkolt) programjának sarokkövévé. Ám ez nem jelenti feltétlenül az irányvonal változatlanságát. A kormány

politikáját az elmúlt négy évben pragmatikus rugalmasság jellemezte, egyedül annak a célnak alárendelve, hogy befolyását a társadalom és a gazdaság mind nagyobb körére kiterjessze, s ezzel hatalmát minél hosszabb időre megőrizhesse. Az aktuális cselekedetek mögé állított ideológia többnyire csak a választópolgároknak szánt, a nyers haszonszerzési szándékot leplező maszlag volt.

Vitathatatlan, hogy ebben ügyesek voltak. A „nemzeti érdek” jól csengő jelszavával lehetett kizsigerezni a kiválasztott szektorok multijait és kipenderíteni a termőföldről a helyi (vagy helyivé tett) gazdáknak konkurenciát jelentő tőkeerős külföldi és honi agrárvállalkozókat. Az „értékteremtő munka” magasabbrendűségét hirdetve lehetett egyúttal stratégiai megállapodásokkal megvásárolni és mintegy a kormányfő kalapjára tűzni néhány tucat multi jóindulatát. Az állami tulajdon fensőbbségére hivatkozva lehetett a politika nyílt szolgálatába állítani a közüzemi szolgáltatókat, a tankönyvkiadást és -értékesítést, a fémkereskedelmet és hulladékgazdálkodást vagy a választók befolyásolására alkalmas Antenna Hungáriát. Az Európai Unió intézményeinek és vezetőinek szidalmazásával folytathatták a sokaknak tetsző „szabadságharcos” politikát, úgy, hogy közben gőzerővel hívták le az uniós támogatásokat. A kisemberek védelméről papoltak, de politikájukkal éppen tőlük csoportosították át a fel-

só középosztály javára, az egykulcsos jövedelemadótól kezdve az áfa-emelésen át a devizaadósságok kedvezményes végtörlesztéséig.

Ha ilyen ügyesen vették az első négy év akadályait, miért ne lehetnének sikeresek a továbbiakban is? Miért ne folytathatnák ezután is úgy, ahogy eddig tették? Hiszen a jogállami fékek hiányában és az újból kiügyeskedett parlamenti kétharmad birtokában bármit megtehetnek. Nem csak a folyó jövedelmeket csoportosíthatják át (ezt az adórendszerrel minden kormány megteszi), hanem a felhalmozott vagyonokkal is szabadon garázdálkodhatnak, hiszen a magántulajdont már az alkotmány sem védi. A 2011-ben hatályon kívül helyezett Alkotmányban még ez állt: „Magyarország gazdasága piacgazdaság, amelyben a köztulajdon és a magántulajdon egyenjogú és egyenlő védelemben részesül”. Az Alaptörvényben viszont már sem piacgazdaságról, sem a tulajdonformák egyenjogúságáról nem esik szó. Miért is esne, ha a kormánypropaganda folytonosan a nemzeti és állami tulajdon elsőbbségét hangoztatja, miközben tetszése szerint sért meg magántulajdonosi jogokat. Lassan már valóban csak a kártalanítás különbözteti meg a kommunista államosításoktól, mert az újjászabott alaptörvény még meghagyta a kitélt, hogy „tulajdont kisajátítani csak kivételesen és közérdekből, törvényben meghatározott esetekben és módon, teljes, feltétlen és azonnali kártalanítás mellett lehet”. A kétharmados parlamenti többség és a diktatúrák rendeleti kormányzására hajazó „rugalmas” jogalkotási gyakorlat azonban tág teret enged a feltételek módosítására. De még erre sincs szükség, elegendők azok a maffiamódsze-

kre emlékeztető praktikák is, amelyekkel a kiszemelt vagyon piaci értékét leszorítja a kormány.

A profitérdekeltség és a verseny mellőzése gátolja a gazdaság belső forrásokra támaszkodó növekedését. Pedig elégséges többletjövedelmek nélkül aligha mehet végbe a társadalmi békét megőrző konszolidáció, különösen azt követően, hogy a válság következtében és a szociális szféra elsorvasztása miatt ma már a magyar lakosság negyede él súlyos anyagi nélkülözés közepe. A Visegrádi Négyek körében kirívóan magas arány 2008 óta folyamatos emelkedéssel alakult ki (18-ról 25 százalék fölé nőtt), miközben a lengyel és a szlovák mutató 10–15 százalék közé, a cseh pedig jóval 10 százalék alá süllyedt ugyanezen idő alatt.¹ A magángazdaság érdekeltsége nélkül a kormány továbbra is csak külső eladósodással vagy a Magyarországon működő cégek és itt élő állampolgárok kizsigerelésével biztosíthatja a növekedés forrásait.

A növekedés forrásai

A Matolcsy György nevével fémjelzett gazdaságpolitika eddig nem váltotta be azt az ígérését, hogy a tartós növekedés feltételeit a kereslet élénkítésével teremti meg. Bár 2013 végére a recesszió némi növekedésbe ment át, az nem a saját felhalmozott jövedelméből építkező magánszektor aktivitásából táplálkozik, hanem az uniós és magyar adófizetők pénzéből folytatott kormányzati költekezésből. Az elmúlt négy év alatt az országban előállított bruttó hazai termék mindössze két százalékkal bővült,

¹ L. Macroeconomic Imbalances Hungary 2014. European Economy. Occasional Papers 180. European Commission, 2014. március.

vagyis éves átlagban a fél százalékot sem érte el a gazdaság növekedése. A kelet-közép-európai térség országaihoz képest gyenge teljesítményhez tetemes külső és belső pénzügyi forrásokat használt fel a magyar kormány. A legnagyobb tértelt az Európai Unió támogatásai jelentik: 2010 és 2013 között 16,3 milliárd euró nettó uniós transzfer jött az országba. A fenntartható fejlődést szolgáló kohéziós és versenyképességi alapból mintegy 12,5 milliárd eurót, vidékfejlesztésre csaknem kétmilliárd eurót kapott az ország. Ezeket egészítették ki a 4,5 milliárd eurónyi közvetlen (többségében földalapú) támogatások, míg a magyar befizetések 3,4 milliárd euróra rúgtak.²

Noha az előző kormányciklusban az Európai Unióból érkező támogatások elérték a hazai fejlesztések értékének a negyedét, az országban megvalósult beruházások mégis nyolc százalékkal csökkentek. Ez azt jelenti, hogy az uniós pénzek nélkül egyharmaddal csökkentek volna az itthoni fejlesztések. Ekko-ra fiaskót már nehéz lett volna verbális propagandával elfedni! Félkész projekteket (mint például az Ybl-bazárt) még csak-csak át lehetett adni nagy csinnadrattával, ám a pusztá közepén nehéz lett volna a nemzet felemelkedéséről papolni.

Miközben az adminisztratív módon elosztott uniós támogatások szépen feltornázták a kormányzati beruházásokat, az üzleti szférából érkező, profitorientált működőtőke-befektetések a korábbi évekenél jóval lassabban csordogáltak Ma-

gyarországra. Az országon csupán átfolyó, ám az itteni fejlesztésekhez hozzá nem járuló tételektől megtisztított működőtőke-beáramlás a négy év alatt feleannyi volt, mint az uniós transzfer. Ám még ennek a fele is csupán a válság és a magyar kormány elvonásai miatt tőkéjüket veszített külföldi bankok feltőkésítésére szolgált, így a gazdaságot gyarapító befektetések alig négymilliárd eurót tettek ki.³

Kétharmados parlamenti többséget kihasználva, a kormány a jogszerűség határait feszegető gazdasági kényszerrel szerzett jelentős belső pénzforrásokat a gazdaságpolitikája finanszírozására. Nagyságában és a kényszerítés módjában kiemelkedik a magánnyugdíj-pénztári befizetések államosítása és a felhalmozott vagyon „átterelése” a kormány hatókörébe. A 2011-től már a központi költségvetés bevételeit gyarapító befizetések évi 300 milliárd forinttal növelték a kormány mozgásterét. A megelőző 13 év során tett magánpénztári befizetésekből összegyűlt háromezer-milliárd forintnyi vagyon zömét az államadósság törlesztésére használta fel a kormány. Bár ez az éves GDP csaknem tíz százalékát tette ki, az adósságrátát nem sikerült csökkenteni. Vagyis összességében mégiscsak felélte a kormány a magánpénztári vagyont, aminek hiánya az érintett hárommillió ember nyugdíjazásával arányosan növekvő intenzitással jelenik majd meg.⁴

A kormánypolitika pénzforrásainak harmadik nagy szelete az egyes üzleti szektorokra diszkrimi-

² Vö. az MNB fizetésimérleg-statisztikája és Fazakas Szabolcs: Magyarország tízéves EU-tagságának pénzügyi mérlege. Közgazdasági Szemle, 2014. április.

³ Jön-e a működőtőke Magyarországra? Port-

folio, 2014. április 18.

⁴ A nyugdíjkasszában keletkező hatalmas lyuk összetételéről ld. Simonovits András: Lyukak a nyugdíjrendszerben. Élet és Irodalom, 2014. május 30.

natív módon kivetett különadókból származott. Bár 2013-tól egyes válságadók helyett más néven futó adónemeket (biztosítási adó, távközlési adó, közművezeték-adó) vezettek be, a terhelés még nőtt is. 2010–2013 átlagában a központi költségvetés bevételeinek mintegy öt százaléka származott ilyen jellegű sarcokból, és az idei előirányzatok már hatszázalékos elvonással számolnak. (A központi költségvetés tízezermilliárd forintos bevételi előirányzatából a pénzügyi szektor különadója csaknem 200 milliárdra, a tervezett tranzakciós illeték 270 milliárdra rúg, a többi szektor különféle jogcímen kivetett extrasarca 140 milliárd forint.) Az adórendszer torzítását érzékelteti, hogy a gazdálkodó szervezetek költségvetési befizetéseinek harmadát a diszkriminatív elvonások adták.

40 Az állami „henger”
2013 utolsó negyedétől némi fellendülés kétségtelenül beindult Magyarországon. Am a korábbi visszaesést alig kompenzáló növekedés a javuló külső feltételek mellett főként olyan tényezők stimulálták, amelyekkel tartósan nem lehet számolni: az uniós pénzek fokozódó felhasználása, a közmunkák választások előtti felpörgetése és a kedvezőbb időjárás. 2014-ben várhatóan tovább élénkül a gazdaság: az elemzők két százalékos körüli növekedést prognosztizálnak.⁵ A fellendülés továbbra is elsősorban az állami beruházásokhoz kapcsolódó uniós forrásokra

⁵ A GKI 1,5 százalékos, az IMF és az OECD 2 százalékos növekedést jelez előre az idei évre, az MNB 2,1 százalékos, a Kopint és a Pénzügykutató 2,2 százalékos, a Századvég Gazdaságkutató 2,3 százalékos, a Világbank pedig 2,4 százalékos gyarapodást prognosztizált a tavasszal.

támaszkodik, bár a monetáris lazítással és költségvetési ösztönzéssel támogatott belső fogyasztás és beruházás élénkülése is szerepet játszik benne. A fogyasztást a nyugdíjak reálértékének – a tervezettnél alacsonyabb infláció miatt bekövetkező – emelkedése, valamint a költségvetési szférában a választások előtt adott béremelések növelhetik, a magánszektor beruházásait pedig az MNB növekedési hitelprogramjának kiterjesztése élénkítheti. Rontják ugyanakkor a növekedés feltételeit a devizahiteles probléma megoldása körüli bizonytalanságok, a bankszektor elleni támadások, a költségvetési törvénykezés kiszámíthatatlansága, valamint a magyar gazdaság még mindig meg lehetős külső sérülékenysége.

A lassan dinamizálódó magyar gazdaság azonban továbbra sem önnön belső erejéből táplálkozik, hanem a kormánypolitika által generált, főként uniós forrásokkal alátámasztott lökésekből. A magánszektor lanyha aktivitása miatt az országban rendelkezésre álló termelőkapacitások elavultak, minthogy az elmúlt években a beruházások még az amortizáció pótlásához szükséges szintet sem fedezték. A XIX. századi iparosodás modelljéhez igazított, avítt képzési rendszerben a munkaerő oldaláról is mindinkább hiányoznak a gazdasági növekedés feltételei.

A termelés primátusát valló, az „újraiparosítás” szlogenjét hirdető orbáni gazdaságpolitika már most kudarcot vallott, amit az országban rendelkezésre álló termelési tényezők által meghatározott potenciális növekedés riasztó számai tükröznek a legjobban. Az OECD becslése szerint a most zárult kormányciklusban Magyarországon nulla és fél százalékos között mozgott a potenci-

ális növekedés, de idén és jövőre sem emelkedik egy százalék fölé. Csehország, Szlovákia és Lengyelország átlagos növekedési potenciálja eközben 2,5 százalék körül alakult, és a következő két évben is hasonló marad.⁶ A nagyfokú lemaradásunk tehát alapvetően belső okokkal magyarázható: az elmúlt években folytatott gazdaságpolitika sem a tőke, sem a munkaerő, sem a termelékenység oldaláról nem alapozott meg a térség többi országához hasonló, egy százaléknál dinamikusabb növekedést. Az MNB márciusban közzétett inflációs jelentése és az Európai Bizottság Magyarország helyzetéről ugyanekkor kiadott tanulmánya sem adott magasabb becslést az ország potenciális növekedésére.⁷

A beruházások elmaradásának okai között az intézményi feltételek romlását, a szabályozás instabilitását emelik ki az elemzők. A piacra lépés korlátjai miatt gyengülő verseny (főleg a kiskereskedelemben, a telekommunikációban és más szolgáltatónál) rontja a termelékenységet, a kormányzati beavatkozások a szabályozott energiaárakba pedig a versenyképességet ássák alá. A munkaerő oldaláról a képzési és mobilitási problémák jelentik a fő akadályát a foglalkoztatás növelésének. A közmunkaprogram nem könnyíti meg a munkapiacra lépést, miközben a munkanélküli-segély folyósítási idejének csökkentése gátolja az elhelyezkedést.

A kormányznak a tetemes pénzforrások felhasználásával sem sikerült tehát fenntartható módon, vagyis a

termelési tényezők javításával dinamizálnia a gazdaságot. A változatlan gazdaságpolitika, az állam folytatódó gazdasági aktivizmusa továbbra is elriasztja a működőtőke-befektetőket, miközben a pénzpiaci források elszívásával a magánszektor finanszírozását is megdrágítja. A növekedés felpörgetése így továbbra is pótlólagos pénzek folyamatos bepumpálását igényli. Ha a gazdaság nem hoz létre elegendő többletjövedelmet, akkor az elmúlt évek újraelosztási politikájával súlyosbított társadalmi feszültségek sem enyhíthetők, sőt még továbbéleződésükkel is számolni kell. A magánpénztárak kifosztása miatt a nyugdíjrendszerből hiányzó fedezet is évről évre növekvő pénzigényt jelent, miközben az elmúlt években leépült egészségügyi és a szociális ellátórendszerek meg az oktatási intézmények is források után kiáltanak. Márpedig az elmúlt négy év eredményei azt tükrözik, hogy a gazdaságpolitika érdemi változása nélkül a kormányzati intézkedésekkel felpörgetett növekedés sem képes e forrásokat előteremtteni.

Szemfényvesztés

Az előző ciklus végére néhány egyensúlyi mutatóban is javulást ért el a kormány. Három százalék alá süllyedt az államháztartás hiánya, történelmi mélységbe zuhant az infláció, a jegybanki alapkamat, és a külső egyensúlyi helyzet is javult. Mindez akár a 2010 óta folytatott gazdaságpolitika sikerét is jelezhetné – miként a kormánypárt képviselői interpretálják. Ám kétségeink támadnak, amint a helyekkel jól kinéző számok mögé bekukkantunk, és főleg akkor, ha a javulás tartósságát vizsgáljuk.

Az elért eredmények zöme ugyan-

⁶ Economic Survey of Hungary 2014. OECD, 2014. március.

⁷ Inflációs jelentés. MNB 2014. március, ill. Macroeconomic Imbalances Hungary 2014. European Economy. Occasional Papers 180. European Commission, 2014. március.

is látszólagos vagy/és illékony. E két vonás egyszerre jelentkezik az államháztartás egyensúlyi folyamataiban. Az évente 300 milliárd forintba rúgó magánpénztári befizetések átirányítása nélkül az államháztartás hiánya minden évben egy százalékponttal magasabb volna, és – a kétségtelen csökkenés ellenére – 2013-ban is meghaladta volna a bővös három százalékot. Hasonlóképpen az elkobzott háromezermilliárdos nyugdíjvagyon nélkül az államadósság is jócskán megnőtt volna. A kormánynak csak az éves GDP tíz százalékát kitevő magánpénztári vagyon felhasználásával sikerült 80 százalék körüli szinten stabilizálnia a GDP-arányos államadósságot. A ráta annak ellenére sem csökkent, hogy az állammosított pénz zömét adósságcsökkentésre fordította a kormány, a kisebb hányadából pedig a részvényvagyonát növelte, vagyis nagyjából háromezermilliárd forintot mégiscsak elköltött „egyensúlyörző” politikája finanszírozására.

A munkahelyteremtésben is sok a látszateredmény. A foglalkoztatottak létszámát leginkább a költségvetést terhelő, ám tartós megoldására alkalmatlan közmunkaprogram növelte. Az utóbbi hónapokban a tényleges foglalkoztatás is bővült, ám ez is elsősorban a közszférában (egészségügyben és szociális területen) alkalmazottak számának köszönhető. A versenyszférában csak tavaly szeptembertől kezdett lassan növekedni a foglalkoztatás, ám a pénzügyi, távközlési és kiskereskedelmi szektorok diszkriminatív adóztatása és a közműszolgáltatók durva árszabályozása ezt is visszafogja. Magyarországon még 2013 végén is kiugróan alacsony volt az aktivitási ráta a régióban: az 58 százalékos arány kisebb volt, mint

Szlovákiában és Lengyelországban, és kiváltképp, mint a 68 százalékos rátát produkáló Csehországban. Ehhez is szorosan kapcsolódik, hogy Magyarországon az alacsony foglalkoztatású háztartásokban élő lakosság aránya 13 százalék a többi visegrádi országban megfigyelt 7-8 százalékkal szemben.⁸

A pénzügyi mutatókban tükröződő eredmények is kétarcúak. Az infláció leszorítását egyrészt a stagnáló gazdaságban szükségszerűen visszafogott kereslet tette lehetővé, másrészt a kormány „rezsiharca”, amely nem folytatható büntetlenül, hiszen a szolgáltatások színvonalát fenntartó beruházások elmaradása előbb-utóbb megbosszulja magát. (A személyszállításban és a kéményseprésben már most jelentkeznek az anomáliák.) A kamatok dinamikus – a piaci szereplők értékítélete szerint túl gyors – csökkenésének is megvan a veszélyei. Már most sokakat (főként a devizahitelesek) érint károsan a tartósan gyenge forintárfolyam, miközben veszélyesen vonzóvá vált a magyar valuta elleni pénzügyi spekuláció. A jegybanki kamatcsökkentés – főként presztízsszemponthoz magyarítható – túlfutását a forintban kibocsátott hosszú távú állampapírok hozamaik az alapkamatnál jóval lassúbb mérséklődése is jelzi.

A külső egyensúly látványos javulásának is megvan az árnyoldala. A folyó fizetési mérleg masszív többlete (2013-ban elérte a GDP 2,9 százalékát), és még inkább az uniós pénzek beáramlását is tükröző külső finanszírozási képesség (ez a GDP 6 százalékára rúg) két-

⁸ Vö. Macroeconomic Imbalances Hungary 2014. European Economy. Occasional Papers 180. European Commission, 2014. március.

ségekívül megnyugtatta a pénzügyi befektetőket, hiszen kevésbé kell tartaniuk az ország esetleges fizetőképzetlenségétől. Hogy ennek ellenére továbbra is a befektetésre nem ajánlott (bóvli) adóminősítést kapja a magyar állam mindhárom hitelminősítőtől, az még inkább kiemeli az orbáni gazdaságpolitika gyengeségeit: a jogbiztonságot fenyegető, a befektetői bizalmat aláásó kiszámíthatatlan szabályozást és a gazdaság emiatt is gyenge növekedési potenciálját. (Ne téveszsen meg senkit, hogy a Standard & Poor's március végén negatívról stabil kilátásúra változtatta országunk besorolását, hiszen így is két fokozattal a befektetésre ajánlott kategória alatt maradtunk. Hasonlóképpen a Fitch Ratingsnél is megmaradt a bóvli minősítés.) A folyó fizetési mérleg elmúlt évekre jellemző többlete ugyanakkor éppen a gazdasági növekedés elmaradásából fakad: a beruházások és a fogyasztás visszaesése tette lehetővé, hogy a kivitel az importot meghaladó ütemben bővüljön. Amint dinamizálódik a gazdaság, a folyó fizetési mérleg többlete is apadni kezd.

A külső eladósodottság alapján változatlanul térségünk egyik legserülékenyebb gazdasága vagyunk. Az ország bruttó külföldi adósságaránya látványosan csökkent ugyan a 2008-as csúcsertékhez képest, de a 90 százalék körüli szint is a második legmagasabb Szlovénia után, és csaknem kétszer akkora, mint Csehországban, Lengyelországban vagy Romániában.⁹ A hitelminősítők mellett az IMF is a külső adósság nagy arányát tartja az ország Achilles-sarkának.¹⁰

Az egyensúlyi mutatóknak még ezt a látszólagos javulását is a befektetői bizalom rombolásával érte

el a kormány, aminek hatásai mind a magánberuházások, mind a lakossági fogyasztás hanyatlásában megmutatkoznak. A jogbiztonság hiánya tükröződik a működőtőke-beáramlás visszaesésében és a hitelkereslet csökkenésében. A bank-szektor túladóztatása felerősítette a válság hatását, és a hitelezés visszafogására készítette a bankokat; így nem meglepő, hogy a vállalati hitelállomány nálunk apadt a leginkább a térségben.

A rablógazdaság folytatódik

A kiszámíthatatlan üzleti környezet, a szabályozás bizonytalansága, a versenytorzító állami beavatkozások a beruházási hajlam gyengülésében, a technológiai korszerűsítések elmaradásában is éreztetik hatásukat, és a termelékenység csökkenésében is megmutatkoznak. A magángazdaság fellendülésének feltételei sem vállalkozói, sem finanszírozási oldalról nem jöttek létre. A gazdaság bővüléséből származó többletjövedelmek elmaradása a költségvetési egyensúly fenntartását is megnehezíti: sem a növekedést aláásó válságadók kivezetését, sem a jövedelmi egyenlőtlenségek tompítását nem teszi lehetővé.

A túlzottdeficit-eljárással párosuló szigorúbb brüsszeli ellenőrzés elkerülése érdekében a kormány gazdaságpolitikájában továbbra is prioritást élvez az államháztartási egyensúly fenntartása. Az ehhez szükséges megszorító intézkedések

⁹ Vö. Surányi György: Magyar gazdaság. Felzárkózás vagy leszakadás? című előadása a Pénzügykutató konferenciáján, 2014. március 11-én. www.penzugykutato.hu

¹⁰ l. az IMF áprilisi előrejelzését (World Economic Outlook, 2014. április), valamint legfrissebb Magyarország-elemzését (IMF Country Report No. 14/156, Hungary, 2014. június).

jórészt az önkormányzati választások utánra halasztódnak, addig csupán a választókat kevésbé zavaró reklámadóval és hasonlókkal tömködik be a lyukakat. Am nem kétséges, hogy a hiány három százalék alatt tartásához folytatni kell az előző ciklusban megkezdett rablógazdálkodást.

Az önkényes, versenytorzító elvonásokkal operáló, az üzleti befektetőket elriasztó politika mellett továbbra is főként az uniós pénzekre alapozott kormányzati beruházások adnak némi szuflát a magyar gazdaságnak. Ráadásul az uniós pénzek lehívásához megkövetelt saját erő előteremtése is tetemes belső forrásokat igényel, miközben a választói törzsközönség megőrzéséhez is folytatni kell a jövedelem-átcsoportosításokat. S mindezt úgy kell véghezvinni, hogy se a gazdaság növekedését, se a főbb egyensúlyi mutatókat, se a társadalmi békét ne veszélyeztesse. Kötéltáncosi ügyességet igénylő feladat – ám ideig-óráig megoldható.

Továbbra is számíthat a kormány a szolgálóleányává avanzsált jegybank szíves segítségére. A 200 milliárd forintra tervezett tavalyi jegybanki veszteséget az MNB új vezetése agresszív kamatcsökkentéssel tüntette el, az államadósságrátát pedig az árfolyam év végi erősítésével tornászta le. A kedvezményes növekedési hitelprogram is megkönnyíti a költségvetés helyzetét, hiszen ha a kamattámogatást a kormány nyújtaná, akkor az azonnal megjelenne az államháztartás mérlegében, az MNB viszont az emiatt keletkező veszteségét más módon (pl. devizaeladással) szerzett nyereséggel kompenzálhatja. És akkor még nem beszéltünk a jegybank túlméretezett szponzorálási tevékenységéről, amely további

tízmilliárdokkal tehermentesíti a költségvetést.

Az MNB segítségének persze komoly ára van: a jegybanki hitelesség eróziója és a devizatartalékok apadása rontja az ország befektetői megítélését és növeli a forint elleni támadás kockázatát. Az amerikai Fed eszközvásárlási programjának lecsengése is emeli a pénzügyi kockázatokat, hiszen annak nyomán várhatóan mérséklődik a feltörekvő országokba befektetett tőke, ami az elmúlt időszakban segített abban, hogy a gyors kamatcsökkenés ellenére is fennmaradt a kereslet a magyar állampapírokra. Mindezt korlátot szabhat az államilag gerjesztett növekedésnek.

Az évek óta kizsigerelt bankrendszer hiteleire is mind kevésbé támaszkodhat a magyar gazdaság. Az anyabankoktól származó források 2013-ban majd a negyedével, 1200 milliárd forinttal csökkentek, s ezt csak részlegesen pótolta a jegybank növekedési hitelprogramjából igénybe vett 840 milliárd forint. A kormány saját ujjába is harap, amikor kedvező feltételekkel kibocsátott állampapírokba tereli a lakosság megtakarításait, ugyanis a bankokban elhelyezett betétek is csökkenő tendenciát mutatnak, ami szintén mérsékli a hitelezési lehetőségeket.

A hitelezési lehetőségek beszűkülése mellett a tulajdonbiztonság megingása is komoly gondot okozhat, ami nemcsak a lakossági megtakarítások itthon tartását veszélyezteti, de a külföldi működőtőkebefektetőket is elriasztja. Magyarországon ma mindenki feje fölött ott lebeg a gazdasági tönkretétel vagy/és az államosítás fenyegetése, legyen bár echte magyar kisvállalkozó, hatalmas multi vagy magán-személy. Ha a kormány érdeke úgy

kívánja, egy tollvonással stratégiai-
vá nevezheti ki bárki vagyonát,
hogy aztán könnyűszerrel állami
kézbe vehesse, majd ha úgy tetszik
neki, továbbadhassa a haveri cé-
geknek. És még a tisztos piaci árat
sem kell feltétlenül megfizetnie, hi-
szen szabályozó szerepével vissza-
élve vagy nyílt maffiamódszerekkel
csökkentheti a kiszemelt tulajdon
értékét.¹¹

Több példát is láttunk már erre.
A pénzügyi, távközlési és energeti-
kai cégeket, kiskereskedelmi háló-
zatokat diszkriminatív módon súj-
tó különadók vagy a közüzemi szol-
gáltatók költségeit sem fedező, re-
zsiszarcos ármegeállapítások egytől
egyig leértékelik az érintett vállala-
tokat, megteremtve ezzel olcsó fel-
vásárlásuk előfeltételét. A kormá-
ny nem is titkolta azt a szándé-
kát, hogy örülne, ha a kizsigerelt
cégek (zömmel külföldi) tulajdono-
sai értenének a szóból, és mielőbb
átadnák piacaikat a „nemzeti érde-
ket szolgáló” hazai szereplőknek
vagy magának az államnak. Ráadá-
sul nem csupán a természetes mo-
nopoliumok visszaszerzésére hasz-
nálják machiavellista módszerei-
ket, hanem a klasszikus versenyz-
szférában is. Például a bankszek-
torban vagy a kiskereskedelem-
ben, ahol a profitabilitás ellehetetleníté-
sével, illetve állami tőkejuttatással
és/vagy piacteremtéssel próbálja a
kormány a neki tetsző tulajdonosi
struktúrát kialakítani. E módszer
eklatáns példája a takarékszövet-
kezeti szektor átjátszása egy szűk
üzleti körnek, vagy a trafikkon-
cessziók államosítása és haverok-
nak történő újraosztása. De a tan-

¹¹ Az Orbán-kormány által alkalmazott mód-
szerek gazdag tárházát adják a Magyar Bálint
– Vásárhelyi Júlia (szerk.): Magyar polip – A
posztkommunista maffiaállam. Noran, 2013.
kötet tanulmányai.

könyvkiadás és -értékesítés államo-
sítását is nehéz társadalmi-gazda-
sági érdekekkel megindokolni, mi-
ként a műsorszórásban is aktív An-
tenna Hungária visszavásárlását is
leginkább a politikai befolyásolás
szándéka vezérelhette.

Kádári konszolidáció?

Egy szűk csoport érdekeit közvetí-
tő állam által vezérelt, a társada-
lom nagyobb részét magára hagyó,
a gazdasági szereplők meghatáro-
zott csoportjait önkényesen kifosz-
tó orbáni politika addig folytatható,
ameddig a társadalmi konszolidá-
ció pénzügyi forrásai biztosíthatók.
A jogbiztonság felszámolásával és a
piaci ösztönzők jó részének kiikta-
tásával gyakorlatilag leállították a
magánszektort fűtő „hengert”, így
a gazdaságot már csak a kormány
irányításával elosztott uniós pén-
zek, valamint a különféle módsze-
rekkel elcsaklizott magánvagyonok
és jövedelmek táplálta „állami hen-
ger” mozgatja. Az egyhengeres
hegymenet a lehetségesnél lassúbb
haladásra kárhóztatja az országot,
ami a leszakadás folytatódását ve-
títi előre.

Nem zárható ki, hogy a nemzet-
közi befektetői légkör romlása, egy
újabb bizalmi válság kialakulása is-
mét a tönk szélére sodorja az orszá-
got, miként 2008-ban tette. Ám
kétségtelen tény, hogy ma már lé-
nyegesen kevésbé sérülékeny a ma-
gyar gazdaság, mint akkor volt: a
sérülékenység elemei közül lényeg-
ében már csak a külső adósság
magas aránya kirívó. Az elmúlt
négy évben az is kiderült, hogy
szükséghelyzetben az Orbán-kor-
mány képes rugalmas reakcióra:
miként 2011–2012 fordulóján, úgy
ezután is nyitva áll annak lehetősé-
ge, hogy az ország az IMF–EU-se-
gítségét kérje. Sőt még az előtt is

nyitva áll Orbánéknak a kapu, hogy – miként Kádár tette a hetvenes-nyolcvanas években – részlegesen „kiegyezzenek” a nemzetközi pénzüvilággal és a nagytőkével.¹²

Meglátásom szerint rövid távon nem sok esélye van annak, hogy a feltörekvő régiókba áramló pénzügyi befektetések drámaian csökkenjenek, bár kizárni ennek lehetőségét sem lehet. A fejlett világban mára kialakult rendkívül alacsony kamatkörnyezet csak lassan fog megváltozni, ezért még jó ideig vonzóak maradhatnak a magasabb kockázat fejében magasabb hozamot kínáló befektetési lehetőségek. A likviditáspumpáját fokozatosan leállító amerikai Fed a foglalkoztatás alacsony szintje miatt valószínűleg tovább tartja fenn zéró kamatját, mint korábban várható volt. Az EKB júniustól már negatív kamatot „fizet” a bankoknak, hogy hitelezésre ösztökélje őket, és újabb likviditásbővítő intézkedéseket tesz. Am annak sincs akadálya, hogy vészhelyzetben, a tőkeáramlás megfordulása esetén, az MNB beindítsa kamatemelő ciklusát.

Kedvező nemzetközi hátszéllel viszont még az egyhengeres, kizárólag az állami aktivitásra építő modellben is elérhető akkora sebesség, ami jó ideig elegendő a pénzpiaci stabilitás és a hatalom megőrzéséhez.

Az utóbbit egy kádári mintára folytatott konszolidációs politika is segítheti. A konszolidációt már 2012 elején meghirdette Orbán Viktor, ám ez akkor leginkább csak

a tőkemenekítéssel járó forintgyengülés megállítását szolgálta. A személcseréken kívül sem a gazdaságpolitikában, sem a tágabb politikában nem ment végbe érdemi változás: a szabadságharc jelszavával folytatódott a politikai nyomulás és a gazdasági rablóháború. Tovább nyirbálták a demokratikus szabadságjogokat (legutóbb a politikai részvétel jogát csúfolták meg a szavazategyenlőség megsértésével, hogy újabb négy évre garantálják maguknak a kétharmados többséget¹³), megszüntették egy sor intézmény autonómiáját (iskolák, óvodák államosítása, önkormányzati jogosítványok megkurtítása), és más területeken sem mérséklődött a politikai presszió.

A magángazdaság leigázása és kizsigerezése is folytatódott. Nehéz konszolidációként értelmezni a bankszövetséggel a 2011 végi nagy „córesz” idején kötött megállapodás felrúgását és a bankadó beláthatatlan időre szóló meghosszabbítását, a takarékszövetkezetek bankjának átjárszását a kizemelt befektetőnek vagy a termőföldek és a trafikok baráti alapon történő elosztását. Csupán 2013-tól, már a választásokra kacsingatva, tettek lépéseket a társadalom szélesebb rétegeinek megnyerésére: a sokáig halogatott pedagógus-béremelés és a nyugdíjasoknak a „meglepetés-deflációval” adott reáljövedelem-növelés már a szavazatvásárlás szándékával történt.

Most, hogy legalább újabb négy évre biztosították uralmukat, kor-

¹² A külső források, illetve a belső jövedelemelvonási, vagyonekobbzási lehetőségek apadása esetén nem zárható ki persze a belpolitikai robbanás lehetősége, amely véget vethet az Orbán-rezsimnek. Ezt a lehetőséget pedzegeti Békési László több megszólalásában, így A

maffiaállam gazdaságpolitikája című cikkében (Élet és Irodalom, 2014. március 7.), valamint az ATV Friderikusz című március 18-i műsorában.

¹³ Vö. Halmi Gábor: Egy választás Magyarországon. Élet és Irodalom, 2014. május 23.

látlan hatalmuk fenntartásához ismét felvetődhet a konszolidációs szándék. A kádári kiegyezés és konszolidáció a hatvanas évek közepétől a fogyasztói társadalom kiépítésére alapozódott: a központosított tervgazdaságot piacosító és decentralizáló új gazdasági mechanizmustól a második gazdaság megnyitásán keresztül a külföldi működő tőke beengedéséig. Vagyis éppen ott engedett némi levegőt a gazdaságba, ahol az Orbán-kormány eddig a leghatározottabb visszalépéseket tette.

Ha Orbán is konszolidálással és nem a presszió erősítésével próbálja fenntartani a társadalmi békét, akkor kénytelen lesz a leszakadó rétegek javára jövedelmeket átcsoportosítani, és növelni az alaposan megnyirbált szociális kiadásokat. Ehhez viszont előbb-utóbb szükségessé válik kiegyezni a gazdaság növekedéséhez forrást biztosító befektetőkkel. Köztük elsősorban éppen azokkal, akik ellen eddig látványos szabadságharcát vívta: a bankok és biztosítók külföldi tulajdonosaival. Mivel a nyilvános kibékülés a pénzügyi szektor uraival nemcsak súlyos presztízsveszteséggel járna, de egyúttal a kormány szavazóbázisának támogatását is veszélyeztetné, egy ilyen lépésre csak akkor szánja el magát, amikor végképp kimerülnek a gazdasági növekedés más forrásai. Amikor már az uniós pénzek és az exportlehetőségek sem képesek felturbózni a beruházásokat, és így a belső kereslet

is csak a külső egyensúly megbomlása árán növelhető. Ez utóbbinak súlyos hatásai lehetnek: a befektetői bizalom megingását és a tőke menekítést idézheti elő. 2011 telén láthattuk, hogy Orbán nem öngyilkos típus: ilyen fenyegetés esetén bármire képes.

A pénzügyi források kitartásának időtartama a magyar gazdaság folyamatosan romló belső adottságai miatt jelentős mértékben a nemzetközi befektetői klíma alakulásán múlik. Ami, bármennyire szeretné is elhiteni, nem Orbán Viktor akaratától függ, hanem a vezető kormányok és jegybankok politikájától, valamint a pénzügyi befektetők kockázatvállalási hajlandóságától.

Azért Orbán Viktoron és kormányán is sok múlik. Megkönnyítené a társadalom konszolidálását, ha az ország gazdaságát hajtó motorban megreparálná a piaci ösztönzőkkel működő hengert: helyreállítaná a jogbiztonságot, teret engedne a versenynek, felhagyna a magán-szektor jelentős szeletének kirablásával. Akkor nem kellene egy hengerrel araszolni azon az emelkedőn, amelyen a versenytársak (legalább) kettővel mennek.

Orbán bizonyára komolyan vette az egykori szocialista népautó, a Trabant használati utasításából Esterházy Péter által idézett intelmet: „A Trabant útfekvése kitűnő, és gyorsulása kifogástalan. Ez azonban nem szabad, hogy könnyelműségre csábítson.”